

УДК 330.3:330.13

Артьомова Т.І., д-р екон. наук, ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”

ІНВЕРСІЙНИЙ ХАРАКТЕР СУСПІЛЬНИХ РИНКОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Інверсійний характер суспільного відтворення виявився в ході ринкової трансформації пост-соціалістичних країн. Сьогодні інверсійний тип ринкових трансформацій притаманний світовій економіці в цілому. Прискорення темпів і невизначеність перспектив суспільних перетворень активізують нерівноважні процеси в економіці. Економічна теорія завдяки поняттю економічної цінності здатна пізнати інверсію як економічне благо і відновити спадкоємність інституційних засад загальної рівноваги та сталого розвитку господарської системи.

Ключові слова: глобальні ринкові трансформації, суспільне відтворення, економічна інверсія, інформаційна економіка, теорія економічної цінності.

У системі суспільного відтворення України інверсійні процеси найбільш явно виявилися в процесі ринкової трансформації пострадянського економічного простору. Феномен економічної інверсії отримав відображення в науковій літературі, зокрема, у працях А. Гриценка [1], який уточнив структуру ринкової трансформації інверсійного типу, а також його послідовників: Є. Данилової [2], Л. Нечипорук [3], О. Яременка [4] та інших. Проте процеси економічної інверсії, які сьогодні набули масового поширення в господарському житті та створюють істотні перешкоди на шляху сталого розвитку національної економіки та глобального соціуму в цілому, потребують подальшого системного дослідження.

З огляду на це, **мета статті** – визначити зміст інверсійного типу економічного розвитку, його актуалізацію на рубежі ХХ–ХХІ ст., а також з’ясувати передумови господарської збалансованості національної економіки у контексті наукових традицій.

Поняття “інверсія” використовується багатьма науками. У найзагальнішому сенсі інверсія (лат. *inversio*) – перевертання, переставлення. У лінгвістиці під нею розуміється зміна звичайного порядку слів і словосполучень для виокремлення певного елемента речення або для надання вихідному реченню особливого сенсу. У біології інверсія означає тип мутації організму внаслідок розриву та повороту на 180 градусів одного з внутрішніх ділянок хромосоми. Існує математична (в геометрії та комбінаториці) інтерпретація інверсії, а також поняття інверсії геомагнітного поля, температури тощо. Як об’єктивований феномен інверсія може сполучатися з процесом управління. Економічний зміст інверсії отримав наукове відображення й певне з’ясування в 1990-ті роки.

Так, уточнюючи зміст ринкової трансформації пострадянських країн, А. Гриценко у статті “Структура ринкової трансформації інверсійного типу” зазначав, що реальний перехід тут здійснюється не від адміністративно-командної економіки до ринкової, а від змішаної економіки одного типу до змішаної економіки іншого типу. Отже, змістом такого переходу є зміна підстав господарської системи [1, с. 5]. Оскільки йдеться не про тотальну руйнацію однієї системи та побудову іншої, а про зміну підґрунтя господарської системи, її переструктурування і створення нових форм розвитку, процес у цілому можна трактувати як трансформаційний. Його важливою особливістю є інверсійний характер, зумовлений зміною в послідовності економічних перетворень. Так, класичний тип формування ринкової економіки пов’язаний з пере-

ходом від аграрного суспільства до індустріального, коли розвиток індустрії створює техніко-технологічний базис для закріплення ринкових відносин. Інверсійний тип ринкових перетворень, навпаки, відбиває становлення ринкової системи в умовах сформованого індустріального суспільства. Таким чином, ринкова трансформація передбачає не тільки і не стільки функціональну заміну планових зв'язків ринковими, але й структурну перебудову економіки [1, с. 5]. Але що ж розуміється під структурною трансформацією та яким чином вона повинна здійснюватися?

На думку А. Гриценка, інверсійний характер ринкової трансформації проявляється у всіх сферах економіки та обумовлений розгортанням трьох основних трансформаційних потоків: первісного накопичення капіталу, переструктурування економіки, відповідно до нових закономірностей її функціонування, соціалізації економіки як процесу, протилежного первісному накопиченню капіталу та покликаною гасити напруженості, породжені двома попередніми процесами [1, с. 6].

За класичним типом формування ринкової економіки, суть первісного накопичення капіталу полягає у відокремленні безпосередніх виробників від засобів виробництва, а також у формуванні великих грошових статків у однієї частини суспільства та перетворенні більшості населення в найманих працівників – іншої. На думку А. Гриценка, у такому процесі становлення приватної власності отримує природне завершення [1, с. 6]. За інверсійним типом ринкової трансформації, який позначився на пострадянському просторі, первісне накопичення капіталу здійснювалося значною мірою стихійно і полягало в закріпленні та правовому оформленні відчуження працівників від раніше усупільнених засобів виробництва за допомогою процесів приватизації та інфляції [1, с. 7, 8].

Щодо переструктурування економіки, то воно, на думку вченого, має включати структурну “ломку”, капіталізацію та структурну трансформацію, яка охоплює два попередніх моменти, поєднуючи їх в процесі заміни старих фондів і економічних форм новими [1, с. 8]. При цьому інверсійний процес накопичення капіталу, на відміну від класичного типу, починається не в легкій промисловості, а прямує широким фронтом при вирішальній ролі великої індустрії. Переструктурування економіки є найважчим процесом, оскільки ринковій економіці притаманні принципово інші виробнича та територіальна структури господарства. У контексті макро-економічних перспектив повна лібералізація процесів господарського переструктурування та пасивність у застосуванні управлінських функцій з боку держави з неминучістю здатні призвести до погіршення структури національної економіки [1, с. 9].

Третій трансформаційний потік (соціалізація економіки) здійснюється на пострадянському просторі також інверсійним способом. Класичний тип соціалізації автор пов'язує з переходом від індустріальної до постіндустріальної економіки, підвищенням ролі людини, її здібностей і знань у сфері суспільного виробництва [1, с. 9]. Внаслідок ринкової трансформації притаманна плановій економіці соціалізація руйнується. На зміну їй повинна прийти соціалізація капіталу, але останній перебуває на стадії формування. Крім того, соціалізація капіталу перетворюється на форму його самозаперечення на вищій стадії власного розвитку. Отже, суперечність між соціалізацією традиційної соціалістичної системи, яка швидко руйнується, та ще несформованою соціалізацією капіталу стає характерним атрибутом перехідної економіки інверсійного типу. Вона зумовлює великі розриви в соціальній тканині суспільства, оголює соціальну незахищеність як окремих соціальних груп, так і широких верств населення в цілому [1, с. 9–10].

На початку статті автор ніби має сумнів щодо кінцевої станції маршруту економічних перетворень у пострадянських країнах. Яка система господарювання повинна прийти на зміну традиційному соціалізму? Яким має бути теоретико-методологічний супровід масштабних економічних зрушень? [1, с. 4]. Далі існуюча в розвинутих капіталістичних країнах модель господарювання розглядається як класичний варіант формування ринкових відносин [1, с. 10].

Проте тектонічні зрушення інверсійного характеру, які потрясли економічні підвалини традиційного соціалізму, здійснювалися одночасно з трансформаційними процесами в господарській системі ринкового типу і мали глобальний вплив на ці процеси. Таким чином, інверсійний тип ринкової трансформації, теоретично пізнаний у роботах А. Гриценка, виявився характерним не тільки для перехідної економіки пострадянських країн, але й для глобальних перехідних процесів у цілому.

Сьогодні перехідна економіка інверсійного типу стала реальністю повсякденного життя, суспільною формою функціонування національних економік, які, маючи різношвидкісну та різновекторну спрямованість, дедалі більше залучаються до глобального становища певної перехідної процесуальності з невизначеними перспективами. У зв'язку з цим інверсійний характер економічної перехідності вимагає подальшого дослідження. Для його осмислення важливо відновити історичну послідовність подій господарського життя кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Передбачалося, що процеси гіперінфляції та масової приватизації, які розгорнулися на пострадянському економічному просторі в 1990-ті роки, мають зумовити трансформацію системи традиційного соціалізму в господарську систему соціального ринкового господарства. Водночас у системі ринкового господарства позначився перехід від індустріального до постіндустріального суспільства. Під впливом процесів масової приватизації в ході неоліберальної революції розгорнулася інверсійна за своїм характером ринкова трансформація. Наприкінці ХХ ст. патерналістська модель соціальної держави в ринково зрілих країнах піддалася перегляду та поступово стала мігрувати в бік моделі ефективної держави. Контури останньої були позначені в кінці 1990-х років в доповіді Світового банку “Держава в світі, що змінюється” [5].

Аж до кінця 1970-х рр. державні підприємства досить успішно функціонували в різних галузях економіки європейських країн – від транспорту і автомобільної промисловості до рекламної діяльності. Навіть в американському суспільстві, незважаючи на його традиційну прихильність до ідеології індивідуалізму, активне регулююче втручання держави в соціально-економічні процеси стало сприйматися як неминуча стабілізуюча міра. Держава взяла на себе відповідальність за зменшення масштабів бідності в країні, розвиток освіти та значною мірою охорони здоров'я, надання багатьох інших соціальних послуг; проводилася дедалі активніша господарська політика з використанням інструментів як економічного, так і адміністративного характеру. Як зазначають фахівці, проголошене у 1960-ті роки у США завдання побудови “великого суспільства” за змістом мало чим відрізнялося від патерналістських державних програм у соціалістичних країнах [6, с. 4–5].

У більшості розвинутих країн до кінця 1970-х років сукупні витрати держави досягли значних розмірів: в Японії – 28% ВВП, США – 34%, Великій Британії, Португалії та Фінляндії – 37%, Німеччині, Канаді й Ірландії – 42%, Італії та Греції – 46–47%, Швеції та Данії – 57% ВВП [7, с. 13]. На той час вже виявив неефективність ряд державних соціально-економічних програм, а на початок 1980-х років стало очевидним, що макроекономічна діяльність держави в ринковій системі господарства має свої межі. Першими симптомами накопичених проблем стали зростання цін і безробіття, які трансформувались у світову економічну кризу 1974–1975 рр., а згодом – у кризу 1980–1981 рр., що завершилася довготривалим падінням темпів зростання виробництва та капіталовкладень. Відповіддю на кризові явища 1980–1990-х років стала широка хвиля приватизації, що охопила практично всі розвинуті країни та кардинально змінила панораму державного підприємництва і регулювання економіки.

Таким чином, теза про те, що первісне накопичення капіталу в “класичному” його варіанті здійснюється один раз і надалі не відтворюється в такій же формі, не виправдалася. У розвинутих країнах на рубежі ХХ–ХХІ ст., так само, як і в країнах традиційного соціалізму, розгорнулися масштабні процеси перерозподілу (накопичення) капіталу, які мали інверсійний характер:

припускали переструктурування та нові форми соціалізації економіки. За задумом ініціаторів реформ, скорочення об'єктів державної власності повинно було здійснюватися поступово та компенсуватися зростанням соціальної відповідальності великих приватних компаній, так званою соціалізацією капіталу. Активізувати соціальні функції корпоративного сектору були покликані інститути державно-приватного партнерства та соціальної відповідальності організації. Державні ж підприємства, навпаки, повинні були навести приклад ефективного ведення господарства, орієнтуючись у своїй діяльності на принципи кращих ділових фірм.

Однак перетворення, які закономірно почалися у 1980-ті роки та стрімко переросли в “буремні дев'яності” (за Дж. Стігліцем) [8], відзначилися збуренням фондових ринків на початку 2000-х років і завершилися глобальною фінансово-економічною кризою. Менш помітно, ніж загальною трансформації постсоціалістичних країн, але так само стихійно, безконтрольно здійснювалися ринково (капіталістичні) перетворення в розвинутих країнах. Після неоліберальної революції ринково зрілі економіки різняться за структурою та якістю публічного сектору. Так, Велика Британія та Люксембург опинилися в групі країн Європейської спільноти з найменшою питомою вагою державного сектору: його частка у виробництві та послугах скоротилася до 3% ВВП. У Франції, Португалії, Греції масштаби і роль державної власності досі є істотними (до 15% ВВП); сильними залишаються і соціальні традиції в суспільстві, хоча їх забезпечення гарантується все менше. У цілому, втративши активи, держава не змогла повною мірою відновити свою соціально-економічну могутність створенням адекватної системи перехресного корпоративного управління; це сприяло похваленню капіталістичних мотивів в економіці.

Тенденція капіталізації економіки в ринково зрілих країнах заявила про себе на початку 1990-х років, хоча найвиразніше проявилася після глобальної фінансово-економічної кризи. Частково похвалення капіталістичних мотивів компенсувалося та маскувалося становленням ринків країн традиційного соціалізму. Процеси стихійної приватизації та гіперінфляції, які супроводжувалися жорсткою політикою скорочення грошової пропозиції, в пострадянських країнах здійснювалися одночасно з ринковим реформуванням їх кредитно-банківського сектору. Це сприяло капіталізації економіки не тільки в колишніх соціалістичних, але й у розвинутих країнах і значно стримало для останніх збідніння населення. Проте навіть попри згладжування суперечностей капіталізація економіки продовжувалася: зростало соціальне розшарування в суспільстві, розмивалися основи середнього класу, звужувався доступ населення до суспільних благ, прагнення до прибутку органічно сполучалося з агресією гібридних воєн. Окремою глобальною проблемою стає феномен боргу: індивідуального, корпоративного, державного; сформувалися держави-рантє, які безбідно живуть за рахунок надання іншим фінансових преференцій [9; 10, с. 48]. При цьому витрати ринкової процесуальності (як форми реалізації економічної інверсії) для багатих країн за допомогою налагоджених фінансових механізмів вміло перекладаються на населення країн з ринками, що розвиваються. Це дає можливість ринково зрілим країнам збільшувати боргове споживання. Так, на кінець 2014 р. сумарний обсяг заборгованості в США досяг майже 58 трлн дол. (що у 3,5 раза перевищувало обсяг ВВП), з яких на частку домогосподарств припадало 13,4 млрд дол. [11, с. 55].

Орієнтуючись у своїй ринковій трансформації на соціальне ринкове господарство, пострадянські країни спробували здійснити такий перехід за допомогою капіталізації економічних відносин. Аналогічним способом йшли до постіндустріального суспільства ринково зрілі країни. Як наслідок, подвійна інверсія ринкової трансформації, багаторазово помножена внаслідок сполучення зустрічних процесів, затиснула глобальний соціум у лабіринтах безперервних переходів виснажливого вибору між полюсами соціалізації та капіталізації. Інверсійний тип ринкової трансформації став інституційною пасткою – процесуальним коловоротом, який здатний затягнути національну економіку та людство в цілому в глибини невизначеності й небуття під кінець історії.

Прояви економічної інверсії в сучасному житті є різноманітними, це – масове явище, типовий феномен для кожної точки ринкового простору (зайнятості, структури суспільного виробництва, системи надання суспільних благ тощо). Так, домашня прислуга, яка в більшості розвинутих країн на початку ХХ ст. була наймасовішою професією (майже третина зайнятих в економіці), до початку 1980-х рр. майже повністю зникла, а в 2000-ті роки, поряд з торговими працівниками, знову набула колишній статус [10, с. 85]. У 1990-ті роки формування мережевої економіки у відповідності з ідеологією “постіндустріальності”, супроводжувалося згортанням традиційних галузей промисловості та розвитком “інтелектуальних” виробництв – сфери науково-дослідних і конструкторських розробок, сектору різноманітних, насамперед, фінансових послуг. Розвинуті країни охоче оптимізували промислове виробництво, виводячи цілі галузі, підприємства, їх підрозділи за кордон, ближче до джерел дешевої сировини та робочої сили, зменшуючи вплив профспілкового руху на державу і бізнес.

Так, до 2000 р. частка зайнятих у галузях промисловості розвинутих країн становила 15–18% від загальної чисельності зайнятих в економіці. Тільки в Німеччині та Японії вона збереглася на рівні 20–25% (хоча порівняно з початком 1970-х років чисельність промислових робітників у цих країнах скоротилася, відповідно, на 48% і 22%) [13]. Функції “фабрик світу” переймали економіки Китаю, Туреччини, Кореї, нових країн Європейського Союзу. При цьому економічна могутність розвинутих країн зберігалася за допомогою вмілого управління промисловими брендами та фінансовими потоками. Проте після глобальної фінансово-економічної кризи ситуація змінилася. Нова хвиля економічної інверсії із суспільними орієнтирами (модернізації, неоіндустріалізації, нової промислової революції) зумовила тенденцію повернення та відродження промисловості в розвинутих країнах. Так, до 2020 р. в США передбачається створити в галузях традиційного виробництва від 600 тис. до 1 млн робочих місць [14, с. 49; 15, с. 131].

Інверсія як масове явище, типовий феномен сучасного господарського життя змінила структуру ринкового простору, зумовила в'язку плинність будь-якої його точки, сформувала реальність “нової” економіки. На думку фахівців, у такій економіці традиційні фактори виробництва позбуваються значення основного продуктивного ресурсу, а роль останнього, здатного створювати безпрецедентний достаток і значно прискорювати темпи суспільних змін, переходить до інформації. Внаслідок цього за пояснення законів функціонування “нової” економіки взялися прихильники інформаційної теорії вартості, які, оперуючи методологічним інструментарієм теорії систем, синергетики, футурологічних, соціологічних концепцій, теорії нелінійного розвитку, хаосу та катастроф, доводили, що метою і змістом правильно побудованої мережі господарських зв'язків є постійно підтримувана нерівновага.

У дзеркалі інформаційної теорії вартості нова інформаційна економічна реальність своєю пластичністю, багатством взаємодій, інтерактивним характером створювала широкий простір для креативної діяльності господарюючих суб'єктів, проте вимагала для цього максимального залучення їхніх життєвих сил. В умовах, коли система економічних відносин заміщується мережею раціональних операцій (угод), господарська діяльність, пов'язана з досягненням цільових орієнтирів, перетворюється на безперервне моделювання (“погану нескінченність”) мінливих ринкових ситуацій. Внаслідок цього актори мережевої економіки невпинно прагнуть до вершин успіху, але ніколи не знаходять жаданого результату своїх пошуків. Може здаватися, що фірма досягла розквіту своєї економічної діяльності, втім такий “пік” є лише маленьким пагорком, і щоб піднятися на наступну вершину, слід “спуститися вниз” – тобто повністю змінитися, перебудуватися. Отже, пошук вершини процвітання виявляється жорстокою “грою на виживання”, а ризикові господарські операції в економіці стають звичною рутинною. Біологічний характер прийдешньої епохи полягає в тому, що абсолютно звичайним буде швидке зникнення одного учасника та поява нового, пояснює К. Келлі [16, с. 26].

М. Кастельс вважає, що на більш глибоких рівнях мережевої економіки відбувається перетворення матеріальних основ суспільного господарства в буття “простору, пронизаного інформаційними потоками, які замінюють буття часу”. Його результатом стає знецінення багатьох господарських функцій, маргіналізація соціальних верств і груп, випадіння з процесу поступального економічного розвитку цілих територій і регіонів [17, с. 504]. К. Келлі зазначає, що, наслідуючи “заповіти Інтернаціоналу”, мережева економіка повинна зруйнувати всю індустріальну економіку і тільки потім створити мережу щільно пов’язаних гнучких одиниць. Але на цьому процес “творчого руйнування” не закінчується: кожна інновація спричиняє руйнування та загибель певної частини минулого або існуючого; постійна інновація є постійним руйнуванням. Мережева економіка функціонує на межі хаосу, і метою правильно розбудованої мережі в кінцевому підсумку має бути постійно підтримувана нерівновага [16, с. 28]. Проте загальний “фанковий” емоційний фон демонстрації законів “нової” економіки [18] приховував більш прагматичні підстави нового світового порядку, в якому лідируючі позиції закріплюються за тими країнами, в яких зосереджена критична більшість принципів наукових розробок, налагоджено процеси випробувального виробництва технічно складних і дорогих промислових виробів, сконцентровано грошові потоки, відпрацьовано технології фінансових спекуляцій.

Глобальна фінансово-економічна криза змусила переглянути історичні перспективи “нової” економіки: не виправдалися сподівання ринково зрілих країн на всемогутність традиційно застосовуваних механізмів господарського управління, оголилися вади чимало полегшеної (внаслідок перенасичення “невидимими” галузями та товарами) економічної структури. Це змусило терміново повертати додому, модернізувати традиційні виробничі галузі, які нещодавно здавалися зайвими, та запускати інфраструктурні проекти. При цьому попередній інверсійний процес не поглинувся новим, не анігілював; не зникла (за відсутністю професійних опонентів) інформаційна теорія вартості: вона стала основою нею ж сформованого процесуального коловороту господарського життя, в якому змішалися традиція і новація, емоційність і раціональність, віртуальні ігри та реальні бойові дії. За ваблячими вогнями мережевої економіки, яка охопила глобальний ринковий простір, господарським суб’єктам нелегко розпізнати справжній зміст модернізації і неоіндустріалізації, в боротьбі за базові споживчі блага немає часу згадувати недавні обіцянки безпрецедентного достатку з боку економіки знань. Безперервні емоційні шоу роблять майже невидимими обличчя воскреслого капіталізму.

Інверсія повернулася до людей жорстокою личиною процесуальності, небуття, замість того, щоб стати їхнім духовним перетворенням. Втім економічна теорія (політична економія) за допомогою поняття “економічна цінність”, єдиного в трійстві визначеності граничної корисності, вартості й ціни [19, с. 11–12], здатна пізнати інверсію господарського життя як економічне благо, а отже, діяльно відновити порушену спадкоємність інституційних підстав загальної рівноваги та сталого розвитку господарської системи.

Список використаних джерел

1. Гриценко А. Структура ринкової трансформації інверсійного типу. *Економіка України*. 1997. № 1. С. 4–10.
2. Данилова К.І. Сфера зовнішньоекономічних відносин України: інституційні трансформації у глобалізованому просторі-часі. *Інституційні трансформації соціально-економічної системи України*: монографія. Київ, 2015. Розділ 10. С. 241–269.
3. Нечипорук Л.В. Інвестиційний тип формування та особливості розвитку страхового ринку в умовах глобалізації: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2011. 35 с.

4. Яременко О.Л. Иерархические и сетевые основания генезиса институтов. *Иерархия и сети в институциональной архитектонике экономических систем*: монография. Киев, 2013. С. 106–142.
5. Государство в меняющемся мире (отчет о мировом развитии)/пер. с англ. Москва: Прайм ТАСС, 1997.
6. Супян В.Б. Роль государства в американской экономике: теория и практика. *США – Канада: ЭПК*. 2002. № 1. С. 3–17.
7. Feigenbaum H., Henig I., Nament Ch. Shrinking the State. *The Political Underpinning of Privatization*. Cambridge, 1998.
8. Стиглиц Дж.Ю. Ревущие девяностые. Семена развала. Москва: Современная экономика и право, 2005.
9. Бадов А. Капиталы на щите с синей каемкой. *Эксперт*. 2015. № 50. С. 51–52.
10. Кокшаров А. Крестовый поход против уклонистов. *Эксперт*. 2015. № 9. С. 46–48.
11. Васильев В.С., Роговский Е.А. Главный парадокс рыночной экономики, или финансовая война как новая “холодная война”. *США – Канада: ЭПК*. 2015. № 3. С. 47–62.
12. Кокшаров А. Объединяющий престол. *Эксперт*. 2012. № 23. С. 84–87.
13. Вишневская Н. Рынок рабочей силы в ретроспективе XX столетия. *Мировая экономика и международные отношения*. 2001. № 9. С. 52–61.
14. Кокшаров А. Снова “Сделано в Америке”. *Эксперт*. 2014. № 46. С. 48–49.
15. Маньятти П. Производство возвращается домой. *Россия в глобальной политике*. 2013. № 6. С. 130–138.
16. Семенов А. Новые правила для новой экономики. Дайджест статьи Кевина Келли в журнале Wized. *Знание – сила*. 1998. № 4. С. 20–29.
17. Кастельс М. Становление общества сетевых структур. *Новая постиндустриальная волна на Западе: антология*/под ред. В.Л. Иноземцева. Москва: Academia, 1999. С. 492–505.
18. Нордстрем К.А., Риддерстрале Й. Бизнес в стиле фанк. Капитал пляшет под дудку таланта. Санкт-Петербург: Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2001. 279 с.
19. Артемова Т.И. Стоимость и цена: логико-исторический процесс формообразования. Киев: Основа, 2006. 448 с.

References

1. Grytsenko, A. (1997). *Struktura rynkovoї transformatsii inversiinoho typu* [The structure of the inversion type market transformation]. *Ekonomika Ukrainy [Economy of Ukraine]*, 1, 4-10 [in Ukrainian]
2. Danilova, K.I. (2015). *Sfera zovnishnoekonomichnykh vidnosyn Ukrainy: instytutsiini transformatsii u hlobalizovanomu prostori-chasi. Rozdil 10* [Field of Foreign Economic Relations of Ukraine: institutional transformations in a globalized space-time. Section 10]. In A.A. Grytsenko (Ed.), *Instytutsiini transformatsii sotsialno-ekonomichnoi systemy Ukrainy [Institutional transformation of the socio-economic system of Ukraine]*, (pp. 241–269). Kyiv [in Ukrainian]
3. Nechyporuk, L.V. (2011). *Inversiyni typ formuvannia ta osoblyvosti rozvytku strakhovoho rynku v umovakh hlobalizatsii* [Inversive type of formation and insurance market features in the context of globalization]. Kyiv [in Ukrainian]
4. Yaremenko, O.L. (2013). *Ierarkhicheskie i setevye osnovaniya genезisa institutov* [Hierarchical and network foundations of institutions' origins]. In A.A. Grytsenko (Ed.), *Ierarkhiya i seti v institutsional'noi arkhitektonike ekonomicheskikh sistem* [Hierarchy and networks of institutional architectonics of the economic systems] (pp. 106–142). Kiev [in Russian]
5. *Gosudarstvo v menyayushchemsya mire (otchet o mirovom razvitii)* [The State in a Changing World (World Development Report)] (1997). Moscow: Praim TASS [in Russian]

6. Supyan, V.B. (2002). *Rol' gosudarstva v amerikanskoj ekonomike: teoriya i praktika* [The state's role in the American economy: theory and practice]. *SShA – Kanada: EPK [USA v Canada: Economics – Politics – Culture]*, 1, 3-17 [in Russian]
7. Feigenbaum, H., Henig, I., Hament, Ch. (1998). *Shrinking the State. The Political Underpinning of Privatization*. Cambridge [in English]
8. Stiglitz, J.E. (2005). *Revushchie devyanostye. Semena razvala* [Roaring Nineties. The seeds of the collapse]. Moscow: *Sovremennaya ekonomika i pravo* [in Russian]
9. Badov, A. (2015). *Kapitaly na shchite s sinei kaemkoi* [Capitals on the shield with a blue rim]. *Ekspert [Expert]*, 50, 51-52 [in Russian]
10. Koksharov, A. (2015). *Krestovyi pokhod protiv ukлонistov* [Crusade against the evaders]. *Ekspert [Expert]*, 9, 46-48 [in Russian]
11. Vasil'ev, V.S., Rogovskii, E.A. (2015). *Glavnyi paradoks rynochnoi ekonomiki, ili finansovaya voina kak novaya "kholodnaya voina"* [The main paradox of the market economy, or financial war as a new "Cold War"]. *SShA – Kanada: EPK [USA v Canada: Economics – Politics – Culture]*, 3, 47-62 [in Russian]
12. Koksharov, A. (2012). *Obedinyayushchii prestol* [Uniting throne]. *Ekspert [Expert]*, 23, 84-87 [in Russian]
13. Vishnevskaya, N. (2001). *Rynok rabochei sily v retrospektive XX stoletiya* [Labour market in the retrospective of the 20th century]. *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya* [World Economy and International Relations], 9, 52-61 [in Russian]
14. Koksharov, A. (2014). *Snova "Sdelano v Amerike"* [And again "Made in the USA"]. *Ekspert [Expert]*, 46, 48-49 [in Russian]
15. Man'yatti, P. (2013). *Proizvodstvo vozvrashchaetsya domoi* [Productions returns home]. *Rossiya v global'noi politike [Russia in Global Affairs]*, 6, 130-138 [in Russian]
16. Semenov, A. (1998). *Novye pravila dlya novoi ekonomiki. Daidzhest stat'i Kevina Kelli v zhurnale Wized* [New rules for the new economy. Kevin Kelly's Digest Wized magazine article]. *Znanie – sila [Knowledge is the force]*, 4, 20-29 [in Russian]
17. Kastel's, M. (1999). *Stanovlenie obshchestva setevykh struktur* [Formation of the society of the network structures]. In V.L. Inozemtsev (Ed.), *Novaya postindustrial'naya volna na Zapade: antologiya* [New post-industrial wave in the West: anthology] (pp. 492–505). Moscow: *Academia* [in Russian]
18. Nordstrem, K.A., Ridderstrale, I. (2001). *Biznes v stile fank. Kapital plyashet pod dudku talanta* [Business in funky style. The capital dances to the tune of talent]. St.-Petersburg: *Stokgol'mskaya shkola ekonomiki v Sankt-Peterburge* [in Russian]
19. Artemova, T.I. (2006). *Stoimost' i tsena: logiko-istoricheskii protsess formoobrazovaniya* [Cost and price: the logical-historical process of formation]. Kiev: *Osnova* [in Russian]

Отримано 22.11.16

Артемова Т.И., д-р экон. наук, главный научный сотрудник отдела экономической теории ГУ “Институт экономики и прогнозирования НАН Украины”, ул. Панаса Мирного, 26, Киев, 01011, e-mail: vobulimans85@mail.ru

ИНВЕРСИОННЫЙ ХАРАКТЕР ОБЩЕСТВЕННЫХ РЫНОЧНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

Инверсионный характер общественного воспроизводства выявился в ходе рыночной трансформации постсоциалистических стран. Сегодня инверсионный тип рыночных трансформаций присущ мировой экономике в целом. Ускорение темпов и неопределенность перспектив общественных преобразований активизируют неравновесные процессы в экономике. Экономи-

ческая теория с помощью понятия экономическая ценность способна опознать инверсию как экономическое благо и восстановить преэминентность институциональных оснований общего равновесия и устойчивого развития хозяйственной системы.

Ключевые слова: глобальные рыночные трансформации, общественное воспроизводство, экономическая инверсия, информационная экономика, теория экономической ценности.

Artomova T.I., Dr. Habil. (Economics), leading scientific fellow, department of economic theory SI Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences, 26, Panasna Myrnoho Str., Kyiv, 01011, e-mail: vobulimans85@mail.ru

THE INVERSION CHARACTER OF THE PUBLIC MARKET TRANSFORMATIONS

Inversion nature of social reproduction reflected in the market transformation of post-socialist countries as a result of the deployment of capital flows primitive accumulation, restructuring and socialization of the economy. The phenomenon of economic inversion was reflected in the scientific literature, including the works of A. Hrytsenko, who clarified the structure inversion type public market transformations. Today, the inversion type of market transformation makes the laws governing the functioning of the world economy as a whole. During the global financial crisis, a new wave of economic inversion was formed. Accelerating the pace of social change and the uncertainty of economic prospects form the significant risks towards sustainable development of the national and global society. Taking this into account, there is a need for further systematic investigation inversion process. Inversion has formed the reality of the "new" economy, in which the traditional factors of production, according to experts, lose principal value, transferring their functions to information. But attempts of the supporters of information theory to clarify the value of the new economy content as a set of nonlinear processes, are developed according to the laws of chaos and catastrophes, distorting economic development targets. Thus, focusing in their large-scale transformations on development of social market economy, post-Soviet countries have tried to achieve this goal by the means of economic relations capitalization. Using the similar tactics, it was planned to implement the project of post-industrial society in the mature market countries, where in 1980-1990 years the paternalistic model of the welfare state was reviewed. The double inversion of global market transformations multiplied the result due to the fusion of opposing processes, directed the society to the mazes of exhausting choices between the poles of socialization and capitalization, has formed institutional pitfalls on the path to sustainable development of economic systems at various levels. However, economic theory with the concept of economic value is capable methodologically to recognize the inversion of economic life as an economic good and to restore the broken continuity of institutional grounds of general equilibrium and sustainability of the economic system.

Keywords: global market transformation, social reproduction, economic inversion, information economics, the theory of economic value.